

معني ”هڪو ڪيل، گمت ڪيل، اختصار ڪيل، ٿورو ڪيل، چانٽيل ۽ چانگيل“ جائزاتي آهي. لفظن کي مخفف بڻائڻ جا ڪيترائي قسم آهن. ڪنهن لفظ جو هڪ صوتيو حذف ڪري، ان کي مخفف بڻايو ويندو آهي، ڪنهن جا ٻه صوتيا، ڪنهن لفظ جا ٽي صوتيا ۽ ڪنهن لفظ جا سڀئي صوتيا ڪٽي، هڪ صوتيي کي مخفف ڪبو آهي، يعني مخفف ڪرڻ سان، ڪن لفظن جي حالت لفظي هوندي آهي، جن ۾ ڪي وڏا لفظ، ڪي وچٿرا ۽ ڪي ننڍڙا لفظ بڻجي ويندا آهن. جهڙوڪ: شاباس = شاباس، شال = شال! وغيره. ڪي لفظ صرف صوتيي جي صورت ۾ مخفف ٿيندا آهن. جهڙوڪ: صفحو (ص)، پرائمري ٽيچرس ايسوسيئيشن (پ ت ا) ۽ سنڌ جي ڪيترن ئي آفيسرن ۽ آفيسن جي انگريزي نالن کي به سنڌيت جو ويس پهرائي، انهن کي پنهنجي نالن طور انگريزي ۾ صوتي مخفف ڪڍيا ويا، مثالن: ڊپٽي ڪمشنر (ڊي سي)، اسسٽنٽ ڪمشنر (اي سي)، انسپيڪٽر جنرل (آءِ جي)، ڊويزنل انسپيڪٽر جنرل (ڊي آءِ جي)، سينيئر سپريڊنٽ پوليس (ايس ايس پي)، سپريڊنٽ پوليس (ايس پي)، ڊپٽي سپريڊنٽ پوليس (ڊي ايس پي)، ڊسٽرڪٽ ايجوڪيشن آفيسر (ڊي اي او/ ڊي او)، تعلقو ايجوڪيشن آفيسر (تي اي او/ تي او) ڪٿي وري ادارن ۽ تنظيمن جي نالن کي به مخفف بڻائي، انهن کي لفظ جي صورت ڏني ويندي آهي. ڪن نالن ۽ ادارن جي پوئين لفظ کي مخفف بڻايو ويندو آهي مثال طور: حسين بن منصور حلاج (حلاج) لهجاتي، بوليائي ۽ موسمياتي مخفف به هوندا آهن. جهڙوڪ: سنڌي (س) وغيره. نون غني طور به مخفف آهن: مين (ڀ)، ائين (ءِ)، پتن لفظن کي به مخفف ڪيو ويو آهي: نه آهي (ناهي)، ڇا آهي؟ (ڇاهي؟)، ڪانه آهي (ڪانهي) ۽ ڪن لفظن يا جملن جو مخفف ابجد جي انگن موجب ڪڍيو ويندو آهي. جيئن: بسم الله الرحمن الرحيم (786) ۽ علي (110) ۽ ڌوڪي، ٺڳي، فريب ۽ ڌوڪي جو ابجدي مخفف 420 آهي. مخففن جو استعمال دنيا جي ٻين ٻولين ۾ عام آهي.

ڊاڪٽر الطاف جو ڪيو لکي ٿو:

مخفف سنڌي ٻوليءَ ۾ ڪنهن لفظ جي روپ کي گهٽائڻ جو نالو

آهي، سنڌي صورتخطيءَ ۾ اهي روپ، ٿلهي ليکي ٻارهن نوعيتن /

طريقن سان ڪم آندا ويندا آهن. (جوڪيو 2021: 159)

سيد رکيل شاه ۽ سيد چيزل شاه جي سنڌي شاعريءَ ۾ مخفف لفظ

(ABBREVIATED WORDS IN THE POETRY OF SYED RAKHYAL SHAH AND SYED CHEEZAL SHAH)

Abstract:

The philosophy of civilization of Sindh represents a journey of enlightenment, beauty, progress and moral refinement for humanity. A nation, that follows the spiritual and intellectual path of its civilization enjoys peace, safety, tranquility and happiness. The philosophical essence of the teachings of Syed Rakhyal Shah and Syed Cheezal Shah belongs to civilization of Sindh.

Both poets hold a great stature among the great Poets of Sindh. Their works are the nucleus of poetic notion and exhibit a wide range of intellectual depth. The diversity of themes in their poetry reflects their deep understanding of human experience, and many of their write – ups are found in multiple languages.

The paper entitles the use of abbreviated words in the poetry of Syed Rakhyal Shah and Syed Cheezal Shah. The use of abbreviations is a linguistic phenomenon observed in the languages of word. The term abbreviation refers to shortening of a long word into a concise form, and several examples of such words are easily sought.

سيد رکيل شاه ۽ سيد چيزل شاه جي شاعريءَ جو پيغام انسان ذات لاءِ روشني، رنگيني، ترقي ۽ سڌاري جي منزل آهي. جيڪا قوم پنهنجي سچن تهذيبي قدرن تي هلندي آهي، سا امن، سلامت، سکون ۽ خوشين ڀريا ساه کڻندي آهي.

هي مقالو سيد رکيل شاه ۽ سيد چيزل شاه جي شاعريءَ ۾ شامل مخفف لفظن جي تقابلي اڀياس تي مشتمل آهي. مخفف، لفظن جي وزن يا پڌن کي گهٽائڻ يعني هڪو ڪرڻ جو هڪ بهترين قسم آهي، جنهن سان وڏو لفظ، ننڍو آواز يا ننڍڙو لفظ بڻجي پوندو آهي پر سندس معنيٰ ساڳي برقرار هوندي آهي، يعني لفظ جي صوتين گهٽجڻ کان پوءِ به لفظ جي معنيٰ ۾ فرق ناهي پوندو. جهڙيءَ ريت شاعر پنهنجي نالي جو وزن هڪو ڪرڻ لاءِ تخلص جو استعمال ڪندا آهن. ڊاڪٽر بلوچ مخفف جي

ڊاڪٽر الطاف جوڪڻي مخففن جا هيٺيان ٻارهن قسم ڄاڻايا آهن:

1. قبل مسيح (ق. م) 2. سنڌي ادبي سنگت (ساس) 3. لوهار (لوهري)،
 - ڪنڀار (ڪنڀر) 4. رنڌڻو (رڌڻو)، هاڻوڪين (هاڻوڪن) 5. بدتر (بتر)،
 - اوتحاد (اتحاد) 6. صلي الله عليه وسلم (صه)، هجري (هه) 7. رضي
 - الله عنه (رضه)، رحمت الله عليه (رح) 8. قتل عام (قتلام) 9. سيارو
 - ربيع، اونهارو ۽ خريف (سراخ) 10. سنسڪرت (سن)، پراڪرت (پرا)
 11. ابجدي مخفف 12. اسڪولن ۾ ٻارن کي مخفف رستي لفظ
- پڙهائڻ. (جوڪيو، 2021، 159)

سيد رکيل شاه جي شاعريءَ ۾ مخفف لفظن جو استعمال:

”جي به سڃاڻي پاڻ کي، ته سُڪي نند وڃاءِ،
اٿي اور ”الف“ سان، ته ور وڪ وڌاءِ،
آلانسان سِرِي وَآتا سِرِه، ڳجهو ٿي ڳالهاءِ،
اٿي جانب انهيءَ جاءِ، “شاه رکيل” ديرو تنهنجي دل ۾.“
(بحرالعشق، 2014: 454)

صوفي سيد رکيل شاه جي شاعريءَ ۾ مخفف لفظن جا ڪيترائي مثال ملن ٿا. الله تعاليٰ جي نالي جي مخفف طور ”الف“ استعمال ڪيو ويندو آهي. الف مان مراد، الله تعاليٰ ڏانهن اشارو سمجهيو ويندو آهي. صوفي شاعرن پنهنجي شاعريءَ ۾، الف کي، الله تعاليٰ ڏانهن اشارو ڏيندي، مخفف لفظ ڪتب آندو آهي.

”هوت اچي هنڌ ڪيو ڏسان جاڏي ڪاڏي جاءِ،
هر صورت ۾ هڪ آهه، مان ٻيو نه ڏسان ڪو “شال!“،
اهڙي به سڪ سيد چوي، ما کي سوين لنگهيا ها سال!
جي ڪٿان اکين جا پال، ته “رڪيل” هر طرحين ٿو هڪ ڏسان.“
(بحرالعشق، 2014: 457)

هن بيت ۾ مخفف لفظ ”شال!“ استعمال ڪيو ويو آهي. يعني لفظ شال! مان مراد، انشاءَ الله ورتي وئي آهي. انشاءَ الله معنيٰ الله تعاليٰ جيڪڏهن گهريو الله تعاليٰ جي رضا هوندي ته، الله تعاليٰ چاهيو ته. مخفف وڏي لفظ کي سهوليت طور ننڍڙو ڪري لکڻ لاءِ جوڙيا ويندا آهن. جيڪي قالب يا نموني ۾ پنهنجو گھاڙپتو رکندا آهن پر معنيٰ

بنيادي لفظ جي رکندا آهن. ڊاڪٽر بلوچ لفظ ”شال!“ جي معنيٰ هن ريت ڄاڻائي آهي:
ان شاء الله = جيئن الله گهريو، خدا ايئن ڪري، الله ڪري! الله گهريو ته، شل، من.
(بلوچ، 2006، 409)

سيد رکيل شاه فرمايو آهي ته:

”بيوس جي ٽي باب ۾، ويئي آهي قلم وهي،
انگ لکيو ٿي آلت ڪون، منهنجو سانول سان صحيح،
فڪر به فاني ڪيم وجود کي، اچي اها رمز رهي،
”شاه رکيل“ نه ته ويندم لوچ لهي، ”شل!“ سدا هوندم ساها سان.“
(بحرالعشق، 2014: 460)

سيد رکيل شاه جي مٿئين بيت ۾ ’شل!‘ مخفف لفظ ڪتب آيل آهي، جيڪو لفظ شال! جو مخفف آهي. ”انشاءَ الله“ جو مخفف ”شال!“ آهي ۽ ”شال!“ جو مخفف ”شل!“ آهي. سنڌي ٻولي نهايت وسعت، جدت ۽ ڪشادي زمين رکندڙ آهي، جنهن جو مثال هي آهي ته، عربي ٻوليءَ جي لفظ ”انشاءَ الله“ کي سنڌيت جو ويس پهراڻي، ”شال!“ جو مخفف استعمال ڪيائون ۽ وري مخفف ”شال!“ کي وڌيڪ هلڪو ڪرڻ ۽ خوبصورت اچار طور استعمال ڪرڻ لاءِ ”شل!“ جي بناوت ۾ مخفف لفظ جوڙيائون.

”ڪٿي آدم شيث نبي، ڪٿي نوح طوفان راز ربي،
ڪٿي ابراهيم آڙاه ربي، اهڙي آزمائش در دوستن،
ڪٿي ذڪريا، ڪٿي يحيي، ڪٿي موسيٰ ڪوه طور وهوا،
ڪٿي الياس تي عيسيٰ، سختي عارف سِر سمن،
ڪٿي يوسف ڪنعاني، ڪٿي مصر بازار غلامي،
ڪٿي يعقوب گرياني، ڳجهو تنهنجوراز ڪيئن سي لهن.“
(بحرالعشق، 2014: 63)

هن ڪافيءَ جي بندن ۾ ”ڪٿي“ لفظ 9 دفعا ڪتب آيل آهي. هي لفظ ”ڪاڻي“ جو مخفف آهي. الله تعاليٰ پنهنجي پيارن جي مٿان امتحان آڻي، انهن کي آزمائي پاس ڪيو. حضرت آدم عليه السلام کي بهشت مان ٻاهر ڪڍي، حضرت بيبي حوا کان ڌار ڪيو ويو، حضرت نوح عليه السلام کي پاڻيءَ جي طوفان کان ٻيڙيءَ تي پار ڪيو، حضرت ابراهيم عليه السلام کي آڙاه ۾ وڌو ويو، حضرت ذڪريا عليه السلام

حضرت يحيى عليه السلام حضرت موسى عليه السلام حضرت الياس عليه السلام ۽
حضرت عيسيٰ عليه السلام مٿان به آزمائشن جا بار وڌا ويا. حضرت يوسف عليه
السلام کي ڪنعان مان آڻي، مصر جي بازار ۾ ڪپايو ويو. حضرت يعقوب عليه السلام
کي گريان شهر ۾ ترسائي، حضرت يوسف عليه السلام جي جدائيءَ ۾ تڙپايو ويو.

كُن فَيَكُونُ قَلَمَاتٍ أَمْ "حِت ڪِت ظهورو ذات آه
الانسان سير صفات آه خود خيال سان تو خلق چوان.
(بحرالعميق، 2014: 131)

ڪافيءَ جي مٿين بند ۾ "حِت ۽ ڪِت" مخفف لفظ استعمال ٿيل آهن.
سنڌي ٻوليءَ ۾ لفظ "جاڻي" جو مخفف "جتي" آهي ۽ "جتي" جو مخفف "جت" آهي.
"ڪاڻي" لفظ جو مخفف "ڪتي" آهي ۽ "ڪتي" جو مخفف "ڪت" آهي. سنڌي
ٻوليءَ ۾ مخفف لفظ به جمجمي تعداد ۾ ملن ٿا ۽ هڪ لفظ جا ٻه به مخفف به ٺاهيا ويا
آهن.

سيد چيزل شاه جي شاعريءَ ۾ مخفف لفظن جو استعمال:

"آڏوتي" "الف" ڪئون، واندا ڪين ويهن،
پهريون پنهنجي نفس کي، ٿا پل پل پرزا ڪن،
سامهون ٿيا سبحان کي، ٿا ساري رات رڙن،
اڻي آسڙ ويل جو ٿا سيني سوز سڙن،
سهڻا "چيزل" ٿا پور پون، جو دم دم دونمان درد جا."
(بحرالعميق، 2014: 235)

سيد چيزل شاه جي هن بيت ۾ "الف" مخفف لفظ شاعريءَ جي سونهن ٻڌيل آهي.
الف، خدا تعاليٰ ڏانهن اشاري جو مخفف لفظ آهي. الف مخفف صرف شاعريءَ ۾
ڪتب آندو ويندو آهي. خاص ڪري، عارفاني پيغام ۾ الله سائين لاءِ پهريون صوت
"الف" گهڻي ڀاڱي مخفف طور استعمال ڪيو ويندو آهي. بيت جو متن به اهڙو ئي آهي:
لاهوتي انهي پهر الله تعاليٰ جو دل ۾ ورد ڪندا رهندا آهن. هو پهريان پنهنجي نفس
کي ماري مچائيندا آهن، پوءِ رب تعاليٰ جي حضور ۾ اکين مان ڳوڙها ڳاڙهي، آزيون ۽
نيازيون ڪري، ذڪر ۽ فڪر ۾ فنا ٿي ويندا آهن. اسر مهل وري قلبي ذڪر ذريعي الله
تعالٰي جو حمد ڪندا آهن.

ايندم اوڏهون "شال!"
وري ڪندا ته وصال.
تنهن جي ملڻ بنان.

منهنجا ڏکيا ڏاڍا حال.

(بحرالعميق، 2014: 116)

ڪافيءَ جي هن مطلع ۾ "شال!" مخفف جو لفظ آهي. مطلع جو مطلب آهي:
انشاء الله، منهنجو پنهل واپس اچي، مون سان ملندو سندس ديدار بنا، هتڙي منهنجا
هيڻا حال ٿي ويا آهن.

بي پهر ٻڌي هير، هاڪ اها ته هڪل،
پنهل ڪڍي ويا پاڻ سان، نڪي مون ڪري موڪل،
صبح جو اٿي سسئي، ٻڌي تن اندر توڪل،
موتي ملندي "شل!" سهڻا "چيزل" پنهنجي يار پنهل سان.
(بحرالعميق، 2014: 243)

سيد چيزل شاه جي هن بيت ۾ "شل!" مخفف لفظ شامل آهي. "شل!" جو بنياد "شال!"
آهي ۽ "شال!" جي پيڙهه "انشاء الله" آهي. بيت سسئي ۽ پنهنونءَ تي لکيل آهي. آڏيءَ
رات جو سسئي جاڳي دانهن ڪئي ته منهنجو پنهل منهنجي ٻڌائڻ بغير ڪڍي ويا ۽
صبح ٿيڻ شرط، توڪل ڪري، پنهنجي پنهل سان ملڻ جي اميد رکي، رند وٺي،
سسئي راهي ٿي.

"آدم ٿي" "هت" ڪاڏهن آئين، اربع عناصر نام سڏائين.

تون اصلي ناهين ناهين، اڻي هوش عقل جو ڦيرو و و ميان."
(بحرالعميق، 2014: 70)

ڪافيءَ جي مٿين بند ۾ "هت" لفظ استعمال ٿيل آهي، جيڪو "هتي" جو مخفف آهي
۽ "هتي" جو مخفف "هت" آهي. اهڙيءَ طرح هنن لفظن جا آوازي مخفف به آهن يعني
زير جو مخفف زير جي آواز تحت آهي ۽ پيش جي آواز جو مخفف پيش سان آهي.
جهڙوڪ: هت ۽ هت.

ڪٿي ازلي اعليٰ شان ڏنم.

ڪُل وصف نئين جا نشان ڏنم.

(بحرالعميق، 2014: 223)

هن ڪافيءَ جي ستن ۾ ”ڪٿي“ ڪتب آيل آهي. هي لفظ ”ڪاٿي“ جو مخفف آهي. سيد چيزل شاھ جي شاعريءَ ۾ مخفف لفظن جو استعمال نهايت قابليت سان ٿيل آهي. سندس شاعريءَ ۾ شامل مخفف لفظن تي به، سيد رکيل شاھ جي شاعريءَ جو اثر ملي ٿو.

نتيجو:

سيد رکيل شاھ ۽ سيد چيزل شاھ جي شاعريءَ ۾ شامل مخفف لفظن جو تقابلي اڀياس ڪرڻ سان معلوم ٿيو آهي ته، ٻنهي شاعرن مخفف لفظن جو استعمال ڪيو آهي. سندن شاعريءَ ۾ ”الف، شال، شل، ڪٿي، هتي، ڪٿ ۽ هت وغيره“ لفظن جو استعمال ملي ٿو ۽ ٻنهي شاعرن جي مخففن ۾ هڪجهڙايون ملن ٿيون. سنڌي ٻوليءَ جي سڀني اساسي شاعرن مخففن جو استعمال ڪيو آهي. اهڙيءَ ريت سيد رکيل شاھ ۽ سيد چيزل شاھ جي شاعريءَ ۾ مخفف لفظن جو استعمال بيحد خوبصورت ۽ مهارت سان، تخليقن جي زينت بڻيل آهي.

حوالا

سيد، رکيل شاھ (2014ع)، بحرالعميق، جيڪب آباد: سنڌ، فتح چند ڪنيا لعل ڪارڙا.

سيد، چيزل شاھ (2014ع)، بحرالعميق، جيڪب آباد: سنڌ، فتح ڪلات هائوس.

بلوچ، نبي بخش خان، (2006) هڪ جلدي سنڌي لغت، حيدرآباد: سنڌ، سنڌي ٻوليءَ جو با اختيار ادارو

جوڪيو الطاف، ڊاڪٽر. (2021)، عربي-سنڌي اکر جو اڀياس، مھراڻ پور: سنڌ، مير جيمر پبليڪيشن.